

Mentale Manipulatie

Kunnen we nog vrij denken in het digitale tijdperk?

Dr. Alice Dejean de la Bâtie

Dr. Sjors Ligthart

Copyright: © Alice Dejean de la Bâtie

DOI: <https://doi.org/10.56675/aet4nlmm>

ISBN: 9789403851907

Design: DOORLORI / Lori Lenssinck

Mentale Manipulatie

Kunnen we nog vrij denken in het digitale tijdperk?

Dr. Alice Dejean de la Bâtie

Dr. Sjors Ligthart

Hoofdstuk I

Waar Tim een onverwachte ontmoeting heeft

Het was nog steeds heet op die septemberdag. Tim voelde het zweet op zijn voorhoofd parelen terwijl hij haastig door de winkelstraat liep, zijn armen vol met twee grote tassen. Het was zaterdagmiddag en de straat stond vol mensen die boodschappen deden, koffie dronken of gewoon genoten van de nazomerse zon.

Tim had geen tijd om te treuzelen. Hij was al te laat. Vastbesloten om zich een weg door de drukte te banen, duwde hij door waar het kon, toen ineens – oeps! Hij struikelde over een klein hondje dat enthousiast tussen zijn benen was gesprongen. Daar ging Tim, languit op de

grond, met de inhoud van zijn tassen verspreid over de stoep, terwijl het hondje – dat Johnson heette – aan zijn zakken snuffelde op zoek naar een gemberkoekje. Tim kende Johnson goed. Hij was van de buurman van zijn oma, en Tim speelde vaak met het vrolijke hondje als hij naar haar toe ging. En als Johnson hier was, dan kon zijn baasje niet ver weg zijn...

“Zo jongeman, kun je niet op je benen blijven staan?” klonk een schorre stem. Tim keek omhoog en zag het chagrijnige gezicht van meneer Roger McNamara, dat op dat moment was verhelderd door een spottende glimlach. Naast hem stond een vriendin van hem, mevrouw Brill, die Tim goed kende omdat ze lerares was op zijn school.

“Gaat het?” vroeg mevrouw Brill terwijl ze zich bukte om zijn spullen bij elkaar te rapen en terug in de tassen te stoppen.

“Ja,” mompelde Tim, erop gebrand om weer op weg te gaan.

“Wat ben jij van plan met al die vellen papier en verftubes?” vroeg meneer McNamara, terwijl hij wantrouwig in de tassen gluurde. “Ik hoop dat het geen kattenkwaad is!”

“Welnee,” zei Tim snel. “Het is om mijn vriendin Joan te helpen met haar campagne.”

Zoek de gemarkeerde woorden op in de woordenlijst aan het einde!

“Haar campagne waarvoor?” vroeg meneer McNamara nieuwsgierig.

“Voor school...” mompelde Tim ongeduldig.

“Voor de verkiezingen van klassenvertegenwoordiger, neem ik aan?” zei mevrouw Brill.

“Wat een onzin!” riep meneer McNamara, voordat Tim iets kon zeggen.

“Weer zo’n idee om leerlingen af te leiden in plaats van ze te laten werken,” voegde hij minachtend toe.

“Kom nou, Roger, het is juist belangrijk!” zei mevrouw Brill streng. “De vertegenwoordiger wordt gekozen door de andere leerlingen. Ze helpen

klasgenoten als die problemen hebben op school, en kunnen ook voorstellen doen om het schoolleven te verbeteren.”

“In mijn tijd,” bromde meneer McNamara, “waren leerlingen gewoon tevreden met leren en gehoorzamen, in plaats van hun tijd te verdoen met discussiëren...”

Mevrouw Brill rolde met haar ogen. “In jouw tijd ging het met de democratie ook niet denderend,” zuchtte ze.

“Ik moet echt gaan...” zei Tim, die voelde dat de oude man hier nog uren over kon doorgaan. “Alma en Joan wachten op me,” voegde hij eraan toe.

Hij haastte zich verder, terwijl meneer McNamara en mevrouw Brill hun levendige discussie voortzetten. Johnson keek hem kwispelend na, blij met deze onverwachte ontmoeting.

“Je bent laat!” riep Alma toen haar broer eindelijk aankwam. Toen ze zijn

geschaafde knieën zag, vroeg ze bezorgd: “Wat is er gebeurd?”

“Maak je geen zorgen,” antwoordde Tim, ontwijkend.

“Geweldig, al die spullen die je hebt meegenomen!” zei Joan enthousiast, terwijl ze de tassen al begon te doorzoeken. “Wil je me helpen met deze poster?”

Al snel was Tim zijn ongeluk alweer vergeten en deed hij vrolijk mee. De drie kinderen werkten de hele middag druk en gezellig

samen, terwijl ze met de muziek uit Joans telefoon meedeinden.

“Jouw playlist is geweldig!” zei Alma na een tijdje. “De liedjes sluiten zó goed op elkaar aan!”

“Dat is makkelijk, met Melotomatic,” antwoordde Joan.

“Melo-wat?” vroeg Tim.

Joan schoot in de lach bij het zien van hun verbaasde gezichten. *

“Melotomatic! Kennen jullie dat niet? Het is een superapp die AI gebruikt om op het juiste moment de juiste muziek te kiezen. Hij past zich aan het weer aan, de dag van de week, je planning, zelfs waar je bent en wie er in de buurt is, dankzij geolocatie!” *

“En dat werkt?” vroeg Alma aarzelend.

“Heel goed!” zei Joan enthousiast. “Nu bijvoorbeeld weet Melotomatic dat ik in mijn kamer ben, dat het zonnig is én weekend...”

“Geweldig!” zei Alma, die meteen haar telefoon pakte om de app ook te downloaden.

Tim bleef stil. Hij was er niet zo zeker van dat hij het prettig vond. Had hij echt een app nodig om voor hem te beslissen welke muziek hij moest luisteren?

Hoofdstuk 2

Waar Joan Haar Campagne Begint

De dinsdag daarna was de dag waarop je je naam kon opgeven voor de klassenverkiezing. Alma ging met Joan mee naar de lerarenkamer, waar Joan – een beetje nerveus – haar naam in haar mooiste handschrift op de kandidatenlijst schreef die mevrouw Brill had klaargelegd.

“Het is officieel!” riep Alma met een brede glimlach, terwijl ze haar vriendin een stevige klap op haar schouder gaf.

Toen ze terug wilden gaan naar de speelplaats, botsten de twee vriendinnen bijna tegen Manuel op, een jongen uit hun klas. Hij was zo verdiept in de muziek uit zijn oortjes dat hij hen nauwelijks had gezien.

“Sorry!” mompelde hij, terwijl hij er één uittrok en hen verontschuldigend aankeek.

“Waar luister je naar?” vroeg Joan.

“Naar een Noorse band die ik nog niet kende,” antwoordde Manuel.

“Ze heten Targilth. Melotomatic liet me ze vanmorgen ontdekken. Hier, luister!” zei hij, terwijl hij Joan een oortje aanreikte.

Joan stopte het in haar oor en begon meteen mee te knikken op het ritme van het liedje.

“Hé, Manuel,” zei Alma plotseling, met een achterdochtige toon. “Wat doe jij eigenlijk in de lerarenkamer? Als je je wilt inschrijven als kandidaat voor de verkiezing, kun je het net zo goed laten. Het is duidelijk dat Joan gekozen wordt,” voegde ze spottend toe.

“Hou op, Alma!” fluisterde Joan, terwijl

ze Manuel het oortje teruggaf en Alma aan haar mouw trok. “Kom, we gaan.”
“Daar laat ik me echt niet door afschrikken!” riep Manuel hen na terwijl ze al wegliepen. “Moge de beste kandidaat winnen... ik heb mijn laatste woord nog niet gezegd,” voegde hij eraan toe met een sluwe glimlach.

De volgende dag hing mevrouw Brill de lijst met officiële kandidaten voor klassenvertegenwoordiger op in de schoolgang. In Alma's klas waren er maar twee kandidaten: Joan en Manuel. De campagne zou een week duren. Eén week om klasgenoten te overtuigen voor de één of de ander te kiezen. Er was geen tijd te verliezen.

Alma en Tim schoten Joan te hulp om de posters op te hangen die ze het weekend ervoor hadden gemaakt. Groot, opvallend en kleurrijk – ze zagen er echt indrukwekkend uit. “Stem op Joan: op naar het strand!” stond er op één. “Joan neemt je mee naar zee!” kondigde een andere aan.

“Met dit alles ga je zeker winnen!” zei Alma enthousiast terwijl ze Joan hielp flyers uit te delen met een strandlandschap erop. Toen ze haar vriendin zag fronsen, vroeg ze: “Wat is er?”

“Het is Manuel,” legde Joan uit. “Hij stelt voor om het schoolfonds te gebruiken om een discoavond te organiseren.”

“Nou en?” zei Alma. “Jouw idee om het fonds te gebruiken voor een klasuitje naar het strand is duizend keer beter!” voegde ze schouderophalend toe.

“Misschien... behalve dat Manuels moeder net iedereen op school een gratis jaarabonnement op Melotomatic Premium heeft gegeven. Ze is computeringenieur en werkt mee aan de ontwikkeling van de app. Nu wil iedereen natuurlijk op Manuel stemmen,” klaagde Joan.

“Dat is valsspelen!” riep Alma verontwaardigd.

“Dat vind ik eigenlijk ook,” zuchtte Joan. “Ik heb zelfs met de directeur gesproken, maar hij zei dat het heel lastig was om zo’n gulle gift van een ouder te weigeren en dat het niet rechtstreeks met de verkiezing te maken had. Hij zei dat hij toegang tot cultuur wilde stimuleren, en dat Melotomatic kinderen hielp nieuwe dingen te ontdekken.”

“Laten we niet in paniek raken,” zei Alma kalm. “Zolang de verkiezing nog niet is geweest, is er niets verloren!”

Hoofdstuk 3

Waar Oma Ariette waarschuwt

Joan had gelijk dat ze zich zorgen maakte. Het duurde niet lang voordat Melotomatic razend populair werd onder de leerlingen. Alle kinderen die oud genoeg waren voor een smartphone liepen met oortjes in rond en genoten de hele dag van de muziek die de app voor hen uitkoos. Een toets in de ochtend? Melotomatic, dankzij toegang tot het online lesrooster, speelde vrolijke muziek om zelfvertrouwen te geven. Een verjaardag? Melotomatic, dat de geboortedata van zijn gebruikers kende, koos de beste feestnummers voor de hele dag. Ruzie met een vriend? Melotomatic, dat berichten analyseerde, liet troostende liedjes horen om de problemen snel te doen vergeten.

De volgende middag gingen Alma en Tim na school zoals altijd op bezoek bij hun oma. Toen Oma Arlette het fronsende gezicht van haar kleinzoon zag, keek ze verbaasd op.

“Wat is er aan de hand, Tim?” vroeg ze met een warme glimlach, terwijl ze twee grote glazen appelsap neerzette.

“Sinds Alma die stomme muziekapp op haar telefoon heeft gezet,” legde Tim uit, “praat ze niet eens meer met me onderweg van school naar jouw huis.”

“Het is niet mijn schuld dat jij niets interessants te zeggen hebt!” verdedigde Alma zich.

“En trouwens, dankzij Melotomatic ontdek ik geweldige liedjes,” voegde ze eraan toe.

Toen de kinderen haar over Melotomatic vertelden, was Oma Arlette meteen nieuwsgierig.

“Een app die je allerlei nieuwe liedjes laat ontdekken, zeg je? Fantastisch!” riep ze uit. Achter haar ouderwetse uiterlijk ging namelijk een grote fan van nieuwe technologieën schuil.

“Maar hoe beslist dat Melo-mania-ding wat het moet afspelen?” vroeg ze achterdochtig.

“Dankzij de informatie die het over je heeft,” legde Alma uit. “Bijvoorbeeld waar je bent, je berichten, je rooster...”

“Goeie genade! Dat is nogal wat,” fliet Oma Arlette, terwijl ze peinzend haar hoofd schudde.

“Maak je geen zorgen, je merkt er niets van, het zit allemaal ingebouwd,” probeerde Alma haar gerust te stellen.

“Dat maakt het juist erger,” antwoordde haar oma met een grimas. “Het is alsof je een spion in je broekzak hebt die je de hele dag in de gaten houdt!”

“Je overdrijft, Oma...” zei Alma, die zich steeds ongemakkelijker begon te voelen.

Tim, blij eindelijk een bondgenoot te hebben tegen Melotomatic, greep zijn kans:

“En bovendien: als de app een nummer kiest, kun je het niet eens veranderen. Je moet luisteren tot Melotomatic beslist dat het tijd is voor de volgende.”

“Een nieuwe stap achteruit voor onze eigen autonomie...” mompelde Oma Arlette. Toen ze de vragende blikken van haar kleinkinderen zag, legde ze uit: “Autonomie betekent dat je zelf beslist wat je wel of niet doet; welke muziek je wel of niet luistert.”

“Ik kan altijd kiezen om hem uit te zetten,” verdedigde Alma zich koppig.

“Uiteindelijk ben ik degene die beslist.”

“Tot op zekere hoogte,” zei haar oma voorzichtig. “Nieuwe technologieën zijn heel verslavend. Je dént dat je zelf kiest wanneer je ze gebruikt, maar in werkelijkheid duwen ze je steeds weer terug... totdat je het gevoel hebt dat je niet meer zonder kunt.”

“Ik ben helemaal niet verslaafd,” zei Alma koppig. “Dat zal ik jullie bewijzen,” voegde ze eraan toe toen ze de twijfel op hun gezichten zag.

“Ik gebruik Melotomatic een hele week niet!” Met die woorden haalde ze haar telefoon tevoorschijn en schakelde de app op theatrale wijze uit.

Hoofdstuk 4

Waar Alma Haar Geduld Verliest

Er was nog maar één dag te gaan tot de klassenverkiezing, en het zag er niet goed uit voor Joan. Ondanks de inspanningen van haar vrienden om andere leerlingen te overtuigen op haar te stemmen, voelde Joan dat er iets helemaal mis was. In slechts één week was Manuel buitengewoon populair geworden. Hij werd nu voortdurend omringd door een groep enthousiaste kinderen die hem op de speelplaats volgden en alles wat hij zei geweldig en hilarisch vonden.

“Kijk ze daar nou!” brieste Alma, terwijl ze geïrriteerd naar het groepje keek. “Ze lijken wel goudvissen die naar een of ander exotisch stuk zee-

wier staren, met hun monden open en hun ogen wijd!”

“Het irritantste is dat Manuel nog geen enkel serieus voorstel heeft gedaan voor de verkiezing,” mopperde Tim. “Hij lijkt zich niet eens te interesseren voor wat hij zou doen als hij gekozen werd!”

“Pardon,” onderbrak zijn zus, “maar wat écht irritant is, is dat stelletje clowns dat bij elk flauw grapje van Manuel lacht als een stel idioten.”

Toen ze merkten dat Joan stil bleef, draaiden Alma en Tim zich naar haar toe.

“Het valt heus wel mee,” probeerde Tim haar gerust te stellen, toen hij haar sombere gezicht zag. “Als je niet gekozen wordt, heb je in ieder geval meer tijd om met ons te spelen!”

“Eerlijk gezegd,” antwoordde Joan moedeloos, “heb ik helemaal geen zin om te

spelen. Ik denk dat ik maar naar huis ga. Niemand praat nog met me, behalve jullie twee,” voegde ze eraan toe met een droevige glimlach.

Alma en Tim keken haar na terwijl ze wegwandelde. Zij hadden ook gemerkt dat de andere kinderen Joan de laatste dagen meden. Telkens wanneer ze in de buurt kwam, trokken ze boze of geïrriteerde gezichten en verzonnen ze snel een excuus om weg te lopen.

“Die hele verkiezing begint me ontzettend op de zenuwen te werken,” gromde Alma met opeengeklemd tanden. Met strakke lippen liep ze op de groep rond Manuel af, die luid stond te lachen om iets wat hij net had gezegd. “Hé! Stelletje kalkoenen! Willen jullie ergens anders gaan kakelen?”

“Oh, hallo Alma!” antwoordde Manuel met overdreven nonchalance. “Zeg eens, ligt het aan mij, of is Joan gewoon een slechte verliezer?”

“Verliezer?” bracht Alma hikkend uit. “De verkiezing is morgen pas!”

“Ja, maar als je het mij vraagt, kan ze gewoon niet verdragen dat iemand

anders populairder is dan zij,” zei Manuel spottend.

“Jij kleine...” begon Alma, terwijl ze haar vuisten balde.

Toen hij merkte dat zijn zus op het punt stond in de problemen te komen, greep Tim haar snel bij haar mouw. “Kom op, we gaan naar huis.”

Thuis werden de kinderen begroet door hun moeder, die net was teruggekeerd van een zakenreis. Ze vlogen haar om de hals, dolblij haar weer te zien. Na hen te hebben gekust, vertelde ze dat ze meteen weer even weg moest. De boekwinkel had gebeld: het boek dat ze had besteld was eindelijk binnen. Het was een cadeautje voor hun vader, en ze wilde het zo snel mogelijk ophalen. Tim bood meteen aan om in haar plaats te gaan. Na al het verkiezingsgedoe kon hij wel wat frisse lucht gebruiken.

Hoofdstuk 5

Waar Tim Een Reusachtig Ijsje Eet Terwijl Hij Niet eens Honger Had

De lucht was zwaar en geladen met elektriciteit. De storm zou snel losbarsten, dacht Tim terwijl hij met zijn handen diep in zijn zakken over straat liep. Plots voelde hij iets vreemds onder zijn vingers. Hij merkte dat hij, in zijn haast om te vertrekken, per ongeluk Alma's regenjas had aangetrokken. En in de zak zaten haar mobiel en koptelefoon.

Na een paar seconden aarzeling stopte Tim de koptelefoon over zijn oren en opende Melotomatic. Een zachte melodie, als regendruppels

die rimpels trekken over een vijver, bracht hem onmiddellijk in een rustige, meditatieve toestand. Warme windstoten wikkelden zich om hem heen als een bewegende deken, de geur van de eerste druppels op het nog warme asfalt steeg hem naar het hoofd, een donker licht viel door de wolken, en de melodie zong hem toe over het einde van de zomer. Heel even voelde Tim zich helemaal kalm van binnen.

Zonder het te merken was hij bij de eerste winkels aangekomen. De muziek ging over in iets vrolijkers, levendiger. Nu hij er zo over nadacht, had hij eigenlijk best honger. En daar, recht voor hem, was de ijswinkel. Onweerstaanbaar. Tim koos een enorme chocolade-ijs met extra slagroom en liep weer verder.

Plotseling veranderde de muziek opnieuw. Ze werd scherp, drukkend. Tim voelde zijn hart samentrekken. Hij merkte dat het was gaan regenen. Hij had helemaal geen zin meer in zijn ijs. Sterker nog, hij hield niet eens van slagroom... waarom had hij dat besteld? Zijn sombere gedachten werden onderbroken door een vriendelijke stem.

“Tim? Wat is er aan de hand?” Joan keek hem met enige bezorgdheid aan.

“Niets... ik weet het niet...” stamelde Tim, blij haar te zien maar nog steeds overspoeld door die vreemde onrust. Hij trok Alma’s koptelefoon af en stopte ze terug in zijn zak.

“Weet je het zeker?” drong Joan aan. “Je ziet er echt raar uit!”

“Het is gewoon...” Tim stopte abrupt. Hij had plotseling een idee. “Joan, wacht hier even, ik wil iets controleren.” Zonder op een antwoord te wachten, rende hij weg, Joan verbijsterd achterlatend. Een minuut later zag ze hem terugkomen. Hij had Alma’s koptelefoon

weer op en liep langzaam. Toen hij op een paar meter afstand van haar was, wist Tim zeker dat zijn vermoeden klopte.

“De muziek!” riep hij zodra hij bij haar was. “De muziek verandert als jij in de buurt komt!” hijgde hij. Hij gaf Joan de koptelefoon. Een melancholische melodie klonk erin. Een melodie zó triest dat Joans keel dichtkneep en haar ogen zich vulden met tranen.

“Dat snap ik niet...” fluisterde ze.

“Melotomatic speelt andere muziek zodra iemand dichtbij komt,” legde Tim uit. “Ik denk dat het de geolocatie van je telefoon gebruikt: wanneer een andere telefoon met Melotomatic erop in de buurt komt, begint het automatisch trieste of stressvolle muziek te spelen! Misschien is dat wel waarom de andere kinderen de laatste dagen zo raar tegen je deden...”

Joan was volledig van haar stuk gebracht. Nu ze erover nadacht, verklaarde het veel. Vooral dat alleen de oudere kinderen haar begonnen te mijden—de kinderen die toegang hadden tot de muziekapp. Haar blik kruiste die van Tim. Ze dachten precies hetzelfde: had Manuel hier iets

mee te maken? Zijn moeder werkte tenslotte mee aan de ontwikkeling van Melotomatic. Misschien was het hem gelukt om in de code te komen en die te veranderen...

“Wil je wat chocolade-ijs?” vroeg Tim plotseling. “Ik heb veel te veel. Ik weet niet wat me bezielde,” voegde hij eraan toe, verbaasd over zichzelf.

“Nee, dank je, ik heb net zelf een gigantisch ijs op!” lachte Joan. “Ik had helemaal geen honger,

maar toen ik langs de ijswinkel liep, kon ik gewoon niet weerstaan, het zag er zó lekker uit.”

“Kijk aan...” mompelde Tim. “En luisterde je toevallig ook Melotomatic?”

Hoofdstuk 6

Waar Joan Wraak Neemt

De dag van de verkiezing was aangebroken. Toen Manuel die ochtend door de schoolpoort liep, kwam hij Alma tegen. Hij gaf haar een verlegen glimlach, waarop zij reageerde met een ijzige blik. Toch stapte ze op hem af, haar kaak gespannen.

“Trek niet zo’n gezicht,” zei Manuel. “We gaan toch geen ruzie krijgen om een stomme verkiezing?”

Alma aarzelde even voordat ze antwoordde. “Misschien heb je gelijk,” gaf ze met een zucht toe. “Het is niet jouw schuld dat Joan minder populair is geworden.”

Opgelucht door haar reactie ging Manuel verder: “Ze kan het volgend jaar gewoon opnieuw proberen, en...”

Hij kreeg geen kans om zijn zin af te maken, want plotseling kwam Tim van nergens opdagen en botste tegen hem op. De klap zorgde ervoor dat Manuel zijn schooltas liet vallen, waardoor allerlei spullen over de grond rolden. Alma bukte zich snel om hem te helpen alles op te rapen, terwijl Tim zijn excuses mompelde. Te druk bezig met zijn spullen merkte Manuel het samenzweerderige blikje tussen broer en zus niet op.

En er stonden hem nog meer verrassingen te wachten. Al snel merkte hij dat er iets mis was. Het groepje kinderen dat hem de hele week als een schaduw had gevolgd, was binnen enkele minuten na aankomst verdwenen. Sindsdien wierpen veel klasgenoten hem ongeruste, soms zelfs vijandige blikken toe. Ondertussen leek Joan helemaal hersteld. Ze deelde flyers uit, sprak luid en enthousiast, en zag er stralend uit. Naarmate de dag vorderde, voelde Manuel zich steeds eenzamer.

Het moment van de verkiezing brak aan. Mevrouw Brill wachtte tot iedereen zat en stil was voordat ze begon te spreken. Ze legde uit dat elke kandidaat een toespraak zou houden, waarna iedereen zou stemmen op

degene die volgens hen de beste klassenvertegenwoordiger zou zijn. “Ik vraag jullie dit heel serieus te nemen,” voegde ze eraan toe. “Zelfs op schoolniveau is democratie – stemmen – iets heel belangrijks.”

Joan mocht beginnen. Ze haalde diep adem, glimlachte toen ze Alma’s blik ving (die haar een knipoog gaf), en begon.

“Beste vrienden, ik geef toe dat de afgelopen dagen niet makkelijk waren. Ik heb ontdekt dat zonder jullie vriendschap, school geen leuke plek meer is. Het is een ervaring die ik niemand toewens: je geïsoleerd voelen, afgewezen door je vrienden.”

Ze liet haar blik rusten op Manuel, die zijn ogen neer sloeg.

“En toen,” ging Joan verder, “begreep ik nog iets. Soms kunnen onzichtbare dingen de manier waarop we ons

voelen veranderen... en ons zelfs anders laten denken. Ik heb gemerkt dat het niet zo moeilijk is om de emoties van mensen te manipuleren.”

Joan viel even stil. Toen ze de uitdrukking op Manuels gezicht zag, hield ze haar blik op hem gericht. Dit keer keek de jongen terug. Hij had het begrepen. Begrepen dat zij zijn plan had ontdekt. Dat ze door- had dat hij Melotomatic had gebruikt om de verkiezing te beïnvloeden.

Dat hij geolocatie had ingezet zodat Melotomatic elke keer wanneer een kind in haar buurt kwam, muziek afspeelde die zó triest en zó stressvol was dat ze haar begonnen te vermijden. En dat wanneer iemand bij hém in de buurt kwam, de app vrolijke, springerige liedjes speelde die kinderen blij en vol energie maakten.

Manuel voelde een rilling over zijn rug lopen. Nog een paar seconden, en iedereen zou het weten. Joan zou hem ontmaskeren. Zijn klasgenoten zouden hem dit nooit vergeven.

Joan voelde haar hart sneller slaan, maar ze sprak rustig verder:

“Is dat normaal? Is dat eerlijk? Heeft iemand het recht om met onze

gevoelens te spelen zodat we anders gaan denken of van mening veranderen? Nee: wat we voelen, wat we denken, dat is van ons. Niemand zou dat mogen aanraken zonder het te zeggen.”

“Bravo!” riep een stem in de klas.

“Ssst!” fluisterde Alma, die op dat moment ontzettend trots op haar vriendin was.

“Laat haar verdergaan,” zei mevrouw Brill, terwijl ze Joan bemoedigend toeknikte.

Joan vervolgde:

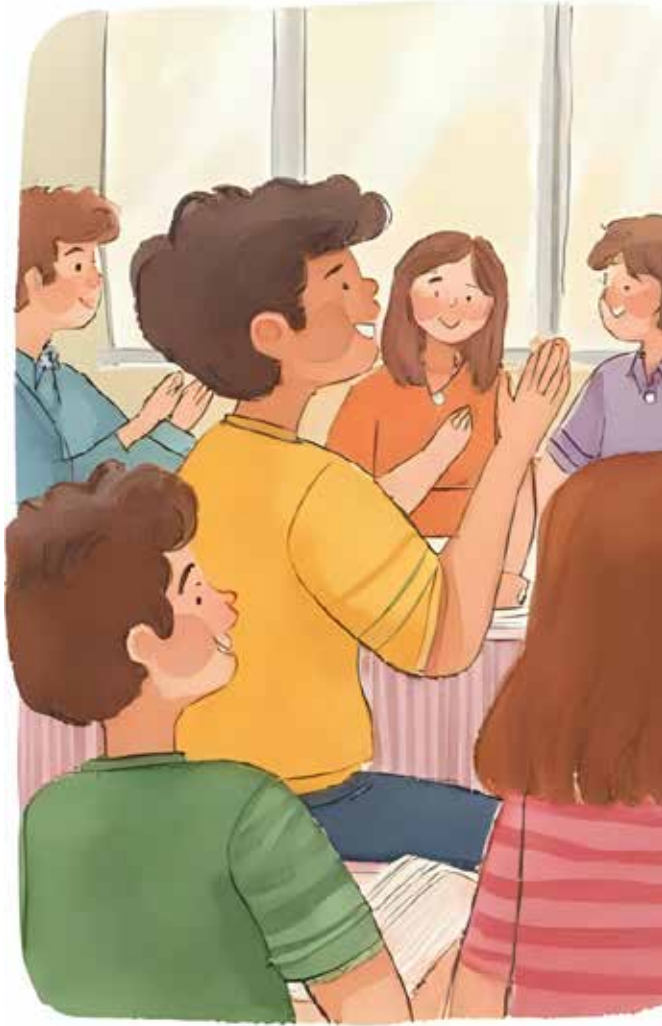
“En toch zijn onzichtbare invloeden overal. Apps. Video's. Reclames. Maar ook leraren, ouders, zelfs onze vrienden. Mensen naar wie we luisteren, die ons vertellen wat ze vinden, en soms... zonder dat we het doorhebben... wordt dat ook wat wij vinden. Maar wat maakt dan het verschil? Waarom zou de ene beïnvloeding normaal zijn en de andere niet? Ik weet het niet. Tijdens deze campagne heb ik veel gepraat over mijn ideeën, mijn wensen, mijn plannen. Dat was verkeerd. Als ik gekozen word, beloof ik jullie

de keuze te geven, en niet in jullie plaats te beslissen wat jullie willen of nodig hebben. Of het nu gaat om naar zee gaan of een disco organiseren. Als jullie dat goed vinden, stem dan op mij.”

Ze eindigde met een glimlach.

Er volgde een stilte, toen applaus; eerst zacht, maar steeds luider. Joan liep terug naar haar plek, haar wangen lichtrood.

Hoofdstuk 7

Waar De Kogel Door De Kerk Is

Die middag ging Manuel op zoek naar Alma en Joan terwijl ze de school verlieten.

“Gefeliciteerd met je overwinning, mevrouw Klassenvertegenwoordiger...” zei hij met een verlegen glimlach. “...en bedankt dat je me niet hebt verraden. Het spijt me echt,” voegde hij eraan toe, zichtbaar beschaamd.

“Je bent al genoeg gestraft,” antwoordde Joan, terwijl ze Alma een knipoog gaf.

“Hoe bedoel je?” vroeg Manuel, fronsend.

“Ik neem aan dat je dag niet bepaald prettig was?”

“Dat kun je wel zeggen...” gaf Manuel toe. “De anderen meden me alsof

ik een enge ziekte had...”

Hij brak abrupt af toen hij besepte dat de leerlingen hem nu precies zo behandelden als ze de afgelopen dagen met Joan hadden gedaan.

“Maar...” stamelde hij. “Hoe hebben jullie Melotomatic tegen mij kunnen laten werken? Jullie hebben geen toegang tot de code...”

“Ik wist het!” riep Tim, waardoor Manuel opsprong van schrik. Hij had hem niet zien aankomen. “Ik wist zeker dat jij het programma had aangepast zodat het tegen Joan werkte!”

Manuel biechtte alles op. Het idee was bij hem opgekomen nadat hij toevallig een gesprek had opgevangen tussen zijn moeder en de eigenaar van de ijswinkel. Om geld te verdienen boden de ontwikkelaars van Melotomatic winkels de mogelijkheid te

betalen om de muziek die werd afgespeeld voor mensen die hun winkel passeerden aan te passen. Met andere woorden: Melotomatic speelde andere muziek zodra een telefoon dicht bij een bepaalde plek kwam. Bijvoorbeeld liedjes over eten zodra iemand langs de ijswinkel liep, zodat mensen trek kregen. Dit heette **nudging**: een zachte manier om mensen richting bepaalde keuzes te duwen – zoals welk eten ze zouden kopen – zonder dat ze het echt merkten, als een zacht fluisterstemmetje dat hen hielp beslissen.

Tim dacht terug aan de ontmoeting met Joan de dag ervoor. Ze hadden allebei een gigantisch ijs gekocht, terwijl het regende en ze helemaal geen honger hadden!

Alma zuchtte. Oma Arlette zou dit allemaal vast te horen krijgen, en ze zou er zeker een heel gedoe van maken. Een app die mensen **manipuleerde** om hun geld uit te geven... dat zou ze absoluut niet pikken!

Manuel ging verder met zijn uitleg. Zijn moeder had hem al vanaf jonge leeftijd leren programmeren. Met veel oefenen was hij er behoorlijk goed in geworden. Melotomatic zo aanpassen dat Joans telefoonlocatie gekoppeld werd aan sombere muziek, was niet eens zo moeilijk geweest. En voor zichzelf had hij zijn eigen locatie gekoppeld aan vrolijke, betoverende melodietjes, zodat de andere kinderen blij zouden worden als ze bij hem in de buurt kwamen, en hem automatisch leuker zouden vinden.

“Ik moet toegeven, het was een briljant idee,” zei Alma. “Jammer dat je het op zo’n egoïstische manier hebt gebruikt. Je hebt de gedachten van andere kinderen als producten gebruikt om te krijgen wat jij wilde: gekozen worden. Het lijkt wel alsof je even vergat dat zij echte mensen zijn, met hun eigen gevoelens en keuzes.”

“Het spijt me echt,” zei Manuel, met een rood hoofd. “Ik denk dat ik jou en de andere kinderen in de klas niet genoeg respect heb getoond.”

Na een korte stilte voegde hij eraan toe: “Maar er is één ding dat ik nog steeds niet begrijp. Hoe hebben jullie Melotomatic tegen mij laten werken?”

Alma haalde haar telefoon tevoorschijn en belde Joan. Uit Manuels rugzak klonk een beltoon, waardoor hij er verbijsterd naar staarde. De andere drie barstten in lachen uit.

Met een ondeugende grijns zei Tim: “We hebben je te grazen genomen... op de ouderwetse manier!”

EINDE

Om verder te denken...

Vond je het avontuur van Alma en Tim leuk? Hier zijn wat vragen om je te helpen nadenken over wat er is gebeurd. Elk niveau wordt een beetje moeilijker, dus probeer ze maar eens!

Begrijpen

1. Hoe beïnvloedde Melotomatic de gevoelens * van de kinderen, en welk effect had dit op Joan en Manuel?
2. Tim en Oma Arlette maakten zich zorgen om Melotomatic, maar om verschillende redenen. Wat waren die? Vind jij dat ze terecht bezorgd waren?
3. Hoe gebruikte de eigenaar van de ijswinkel Melotomatic? Kun je voorbeelden bedenken uit het echte leven waarin winkels of

bedrijven technologie * gebruiken – zoals reclames of apps – op een vergelijkbare manier?

4. Mevrouw Brill zei dat democratie heel belangrijk is en vroeg de kinderen dit serieus te nemen. Hoe verschilt haar advies van de manier waarop Melotomatic probeerde hun keuzes te beïnvloeden?

Denk Dieper

1. Denk je dat de kinderen doorhadden dat ze door de app werden beïnvloed? Is het moeilijker om te merken dat technologie je gevoelens stuurt dan wanneer een persoon iets tegen je zegt?
2. Oma Arlette had het over “autonomie” * over jezelf. Waarom is het belangrijk dat je je eigen keuzes kunt maken? Vind jij dat mensen het recht hebben om beschermd te worden tegen mentale manipulatie? *

3. Vind je het eerlijk dat een app of bedrijf persoonlijke informatie (zoals waar je bent of je rooster) gebruikt om jouw keuzes te proberen te beïnvloeden? Waarom wel of niet?
4. Aan het eind zegt Manuel sorry omdat hij de gedachten van de andere kinderen als 'producten' heeft gebruikt. Door Melotomatic te gebruiken om hen te beïnvloeden, denk je dat hij hun menselijke waardigheid in gevaar heeft gebracht?

Verken Grote Ideeën

1. Iedereen wordt beïnvloed door anderen, zoals ouders, leraren en vrienden. Wat maakt invloed door technologie anders dan invloed door mensen?
2. Technologie kan verslavend voelen, waardoor het moeilijk is om te stoppen. Nu we zoveel tijd met technologie doorbrengen, zijn we nog echt vrij in onze eigen gedachten, of worden onze keuzes gevormd zonder dat we het merken?

3. In het verhaal werd muziek gebruikt om gevoelens te veranderen. Kun je je andere manieren voorstellen waarop technologie in de toekomst kan proberen mensen te sturen of hun emoties te controleren? Wat zouden we daartegen moeten doen?
4. Als technologie stiekem onze emoties kan veranderen, hoe kunnen mensen hun eigen gedachten en beslissingen beschermen? Vind jij dat deze verantwoordelijkheid vooral bij ieder mens zelf ligt, of moet de overheid mensen hierin ook beschermen?

Juridische woordenlijst

AI (Kunstmatige Intelligentie)

Een type computerprogramma dat is ontworpen om te “denken”, “leren” of beslissingen te nemen op een manier die lijkt op hoe mensen dat doen.

Autonomie

Het vermogen om je eigen keuzes en beslissingen te maken over je leven, zonder dat anderen in jouw plaats beslissen.

campagne

Een gepland geheel van activiteiten of boodschappen dat bedoeld is om mensen te overtuigen of aan te moedigen om ergens over na te denken of iets te doen, vaak als onderdeel van een verkiezing of een groot project.

Geolocatie (of geolokalisatie)

Een manier om precies te bepalen waar een telefoon, computer of ander apparaat zich bevindt, meestal via satellieten of netwerken.

Invloed

De kracht om te veranderen hoe iemand denkt, voelt of zich gedraagt, soms zonder dat die persoon het door heeft.

Manipuleren

Iemand sturen of beïnvloeden op een verborgen manier om het resultaat te krijgen dat jij wilt. Wanneer mensen worden gemanipuleerd, merken ze dat vaak niet meteen omdat het stilletjes gebeurt, niet openlijk.

Mentaal

Heeft te maken met de geest: de gedachten, gevoelens, herinneringen en ideeën die binnenin een persoon plaatsvinden.

Nudge / Nudging

Een klein duwtje of subtiele hint waarmee geprobeerd wordt iemand in een bepaalde richting te laten kiezen, zonder ze te dwingen.

Technologie

Gereedschappen, machines of systemen die door mensen zijn uitgevonden en die de manier waarop we dingen doen veranderen, vaak door kennis en wetenschap te gebruiken.

Verslaving / Verslavend

Wanneer iemand iets steeds opnieuw blijft doen, zelfs als het niet goed voor hem of haar is, en ze het heel moeilijk vinden om ermee te stoppen. Als iets verslavend is, betekent het dat het dit gevoel makkelijk kan veroorzaken.

Waardigheid

De waarde, het respect en de vriendelijkheid die elke persoon verdient, gewoon omdat hij of zij mens is. Het idee dat iedereen met zorg en eerlijkheid behandeld moet worden.

De onderzoeker achter het verhaal

Dr. Sjors Ligthart

Sjors is universitair hoofddocent en werkt op het gebied van strafrecht en mensenrechten aan Tilburg University en Universiteit Utrecht. Een belangrijk deel van zijn onderzoek gaat over hoe nieuwe technologie-

en onze geest kunnen beïnvloeden: onze gedachten, gevoelens en fantasieën.

Dit verhaal sluit aan bij zijn onderzoek door ons te laten nadenken over wat het betekent om onze innerlijke wereld te beschermen tegen nieuwe technologieën, en waarom die bescherming belangrijk is.

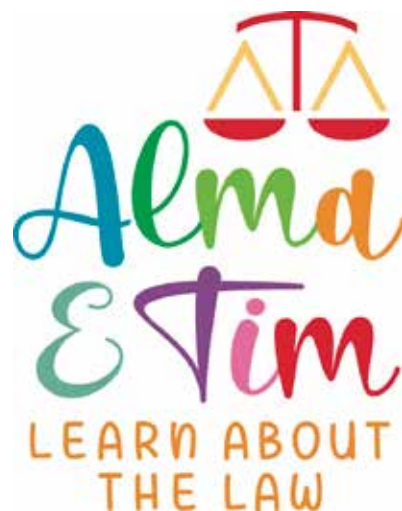

De auteur van het verhaal

Dr. Alice Dejean de la Bâtie

Alice is universitair docent strafrecht aan Tilburg University. Met advies en uitleg van Sjors schreef Alice dit verhaal als onderdeel van een project om wetenschappelijk onderzoek toegankelijker te maken voor kinderen. Ze gelooft dat het werk van haar collega's essentieel en fascinerend is voor het begrijpen van onze samenleving en het bouwen van een rechtvaardigere wereld. Voor haar is het belangrijk om deze kennis te delen met kinderen, omdat zij de leiders van morgen zijn. Alice is ervan overtuigd dat kinderen complexe ideeën kunnen begrijpen, zolang deze op een eenvoudige en duidelijke manier worden uitgelegd. Denk jij dat ze gelijk heeft?

Wat is het Recht?

Dit verhaal maakt deel uit van de serie *Alma & Tim Learn about the Law*, een titel die we kunnen vertalen als: “Alma en Tim leren over het recht”. Deze serie is geïnspireerd door het werk van verschillende onderzoekers aan Tilburg University. Het is speciaal ontworpen voor jonge lezers en biedt een blik op de fascinerende wereld van de rechtenstudie, rechtvaardigheid en mensenrechten.

Maar wat zijn recht en rechtvaardigheid eigenlijk? Het recht bestaat uit regels die ons helpen om goed samen te leven. Deze regels vertellen ons wat we mogen doen en wat we beter kunnen vermijden, zodat iedereen zich veilig en gerespecteerd voelt. Rechtvaardigheid zorgt ervoor dat iedereen deze regels op een eerlijke manier volgt. Ze helpt om conflicten op te lossen en beschermt degenen die dat nodig hebben, waarbij ze ervoor zorgt dat iedereen met respect wordt behandeld. Door de avonturen van Alma en Tim ontdek je hoe belangrijk deze ideeën van recht en rechtvaardigheid zijn in ons dagelijks leven.

Kan technologie stiekem je gedachten beïnvloeden? Wanneer Alma en Tim hun vriendin Joan helpen bij de verkiezing van klassenvertegenwoordiger, lijkt alles heel eenvoudig... tot een populaire muziekapp de school in zijn greep krijgt. Leerlingen gaan zich plotseling vreemd gedragen, vriendschappen verschuiven en Joan wordt onverwacht impopulair. Wanneer Tim ontdekt hoe de app zijn gevoelens beïnvloedt, begint alles langzaam

duidelijk te worden, en Alma grijpt in. Maar zal ze op tijd komen om de verkiezing te redden?

Dit verhaal maakt deel uit van de serie 'Alma en Tim leren over de wet,' en is geïnspireerd door academisch onderzoek naar rechtvaardigheid, strafrecht en mensenrechten. Het bevat een juridische woordenlijst en vragen om jonge lezers te helpen nadenken over eerlijkheid, regels en hoe je opkomt voor wat juist is.

